

انجمنهای مطبوعاتی ایران

تا سال ۱۳۵۷

مسعود برزین*

اگر تاریخ مطبوعات کشورمان را به شش دوره تقسیم کنیم:

- دوره اول، آغاز حیات مطبوعات تا مشروطیت.
- دوره دوم، تا شروع سده چهاردهم شمسی.
- دوره سوم، تا سال ۱۳۲۰ و حمله متفقین به ایران در جنگ جهانی دوم.

● دوره چهارم، تا سال ۱۳۳۲.

● دوره پنجم، تا انقراض سلطنت.

● دوره ششم، از شروع حکومت جمهوری اسلامی در ایران،

در باره موضوعی به نام انجمن مطبوعات، در دوره‌های اول و دوم نکته قابل تأملی به چشم نمی‌خورد. این امر در دوره سوم هم با بی‌اعتنایی اجباری مواجه بود. در حقیقت، اوضاع سیاسی و امنیتی روز، به «ارباب جراید» اجازه نمی‌داد به این امر فکر کنند و تجمع رسمی و صنفی داشته باشند.

گروهی معدود از مدیران گردهمایی‌هایی داشتند که «انجمن ادبی» تلقی می‌شد. آنهایی که به شعر و شاعری علاقه‌مند بودند، با هم می‌نشستند و شعری می‌خواندند و حالی می‌کردند. عده‌ای هم به کارچاقی کنی می‌پرداختند.

در دوره چهارم، انجمن مطبوعات برای اولین بار به مفهوم سیاسی-صنفی خود به وجود آمد و به صورت تشکیلات مطبوعاتی-اداری از طرف دولت به رسمیت شناخته شد. در همین گیرودار، روزنامه‌های احزاب و دسته‌های همسو به برپایی واحدهای مشابه پرداختند. زیرا مطبوعات سالهای ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۲ در یک تقسیم‌بندی کلی سه گروه می‌شدند که بدون تقدم و تأخر می‌توان نوشت: جبهه استقلال، جبهه آزادی، جبهه بی‌طرف و مستقل. جبهه استقلال هوای غرب به سرداشت و جبهه آزادی هوای شرق.

و اما در ربع قرن دوره پنجم، انجمن مطبوعات بازی رواج بسیار داشت. به سبب رقابت مدیران و «جبهه‌های مطبوعاتی، هر چند وقت یک بار هیئت مدیره‌ای از هم می‌پاشید و هیئتی جدید جای آن می‌نشست و گاه انجمن نام تازه به خود می‌گرفت. اوایل امر هر روزنامه عضو، ماهانه مبلغی بابت حق عضویت می‌داد، اما این رسم به تدریج منسوخ شد و هزینه انجمن و فعالیت‌های آن به گردن کابینه‌های وقت افتاد. دولت هم از این کار بدش نمی‌آمد. چرا که بهتر می‌توانست انجمن و در نتیجه روزنامه‌ها را در دست داشته باشد.

علاوه بر مدیران، در این دوره خبرنگاران و نویسندگان و کارگران چاپخانه‌ها و توزیع‌کنندگان مطبوعات نیز واحدهایی جداگانه برای خود تأسیس کردند که مشخصات هر یک به طور جداگانه در قسمت دوم مقاله آمده است و از تکرار مطلب خودداری می‌شود.

تا سال ۱۳۵۷ در مجموع سه نوع تشکیلات مطبوعاتی به وجود آمد. تشکیلات مدیران و صاحبان امتیاز زیر عنوان انجمن و جبهه، واحد صنفی نویسندگان زیر عنوان سندیکا، گروه‌بندی کارگران

رشته‌های مختلف مربوط به چاپ زیر عنوان سندیکا و دسته‌بندی توزیع کنندگان و فروشندگان مطبوعات زیر عنوان اتحادیه همکاری از کارکنان سایر وسایل ارتباط جمعی نیز با بعضی از این واحدها به چشم می‌خورد.

تأسیس این سندیکها و اتحادیه‌ها چندان سهل نبود و باید مسیر مقررات کارگری و قانون کار و مداخلات اداری- که خود را در کلیه امور از این نوع صاحب نقش و نفوذ می‌دانستند- پیموده می‌شد، تا به ثبت رسند و رسمیت یابند. اثر معنوی این فعالیتها - وستی و نزدیکتر شدن اعضای هرواحد بود که صد البته به مذاق اکثر صاحبان امتیاز و مدیران جراید شیرین نمی‌آمد.

صحبت از دوره ششم را واگذار می‌کنم به نویسندگان و آگاهان جوان. چرا که راقم این سطور به سبب کهنولت سن، مشخصاتی به آرشبو ۸ هزار فیشی خود در این باره اضافه نکرده است. به کلامی دیگر، آرشبو من از نظر تاریخ، تا آخر سال ۱۳۵۶ را در بردارد، به استثنای حدود ۸۰۰ فیش مربوط به سالهای ۱۳۵۷/۵۸ که از آنها در تدوین کتاب «مطبوعات ایران در نخستین سال انقلاب اسلامی» استفاده کرده‌ام.

به دنبال این مقدمه کوتاه، می‌پردازیم به معرفی هریک از واحدهای بیست و شش گانه مطبوعات به ترتیب حروف الفبای عناوین.

اتحادیه فروشندگان جراید

این اتحادیه به سال ۱۳۳۷ تأسیس شد. اعضای آن را - که در دهه ۵۰ به بیش از ۶۰۰ نفر رسید- روزنامه‌فروشها اعم از صاحبان کیوسک، دارندگان بساط، نماینده‌های فروش و توزیع کنندگان موتورسوار و پیاده تشکیل می‌دادند. فروشندگان دست‌دوم یعنی کسانی که از توزیع کنندگان روزنامه می‌گرفتند و کارشان دایمی نبود، جزو اعضای رسمی محسوب نمی‌شدند.

اتحادیه از نظر قانونی به اتاق اصناف وابسته بود و یک هیئت مدیره دوازده نفری آن را اداره می‌کرد. مرکز اتحادیه- طبق قانون کار- در پایتخت بود و نمی‌توانست اتحادیه‌های احتمالی شهرستانها را شاخه خود بداند. مراکز چند استان سعی کردند اتحادیه‌های مشابه به وجود آورند، ولی به علت کمی عضو توفیقی حاصل نیامد.

اتحادیه کارگران چاپخانه‌ها

نخستین همبستگی کارگران چاپخانه‌ها در تاریخ مطبوعات ایران، اتحادیه‌ای بود با این عنوان که در سال ۱۲۸۹ شمسی تشکیل شد و یک ارگان مطبوعاتی هم به نام «اتفاق کارگران» داشت. اتفاق کارگران که با موضع تند و متمایل به چپ ماهی دو شماره انتشار می‌یافت، ناشر افکار و حافظ منافع حروفچینها، متصدیان ماشینهای چاپ و سایر افرادی بود که کارشان به نوعی با چاپ و چاپخانه مربوط می‌شد. اهمیت نشریه «اتفاق کارگران» را باید در این امر دانست که به پشتیبانی از نخستین اعتصاب کارگران چاپ و چاپخانه‌ها پرداخت. علت اعتصاب، تمایلات و عقاید اشتراکی ثبت شده است. به این اتحادیه «شورای متحده طابعین» نیز می‌گفتند.

اتحادیه مطبوعات فارس

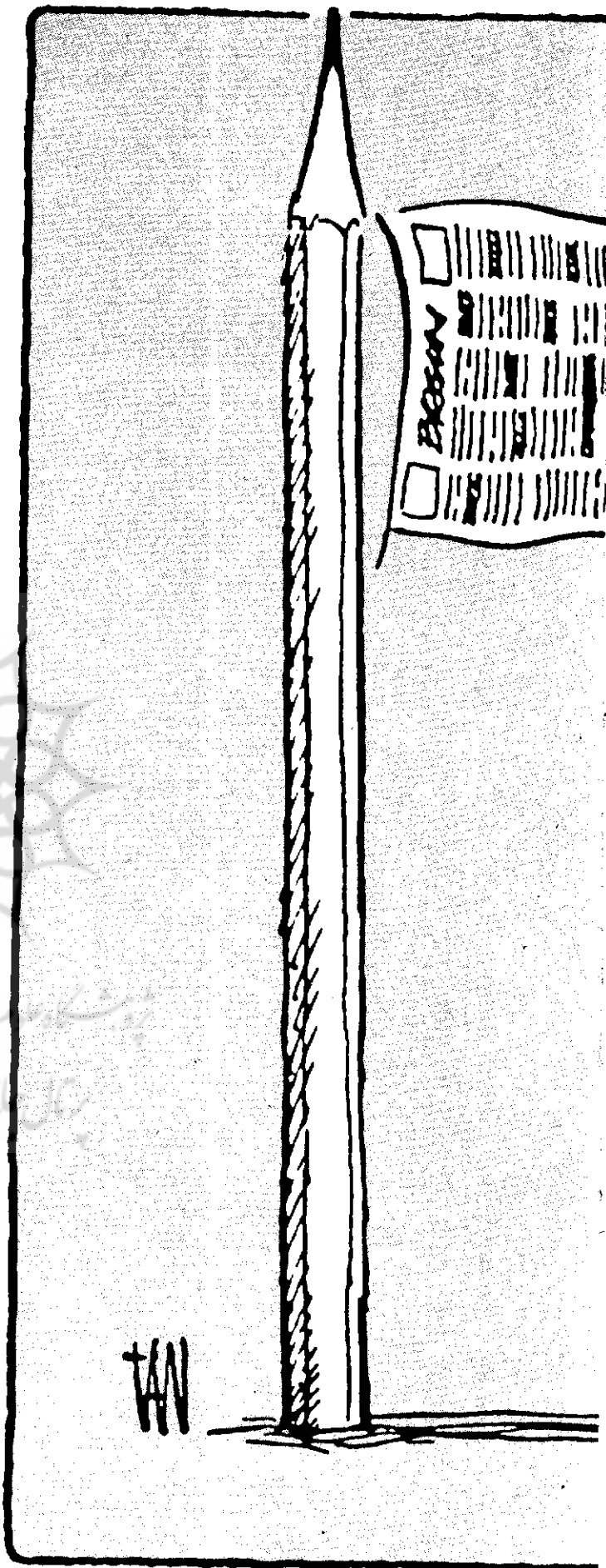
این اتحادیه، از جمعیت‌های مطبوعاتی فارس بود که به سال ۱۳۳۱ ایجاد شد و هیئت مدیره‌ای متشکل از مدیران روزنامه‌های بهار ایران، دوست ایران ر رستاخیز آن را اداره می‌کرد. دوران فعالیت آن زیاد به طول نیانجامید و در جهت منافع مطبوعات کاری از پیش نبرد.

اتحادیه ملی مطبوعات

تشکیلات خلق الساعه‌ای بود که در سال ۱۳۲۹ شمسی موجودیت آن از طرف روزنامه‌های کانون، کشور، وظیفه و هور اعلام شد، ولی خیلی زود از هم پاشید.

انجمن زنان روزنامه‌نگار ایران

در دو دهه ۴۰ و ۵۰، حضور زنان روزنامه‌نگار در کل مطبوعات ایران وبه ویژه در تهران کاملاً محسوس بود. اینان نظیر

نویسندگان مرد به بسیاری از کارهای مربوط به روزنامه‌نگاری چون نویسندگی، ترجمه، خبرنگاری، مدیریت نشریه، سردبیری و حتی امور فنی چون صفحه‌آرایی و تنظیم فنی مطالب می‌پرداختند. انجمن زنان روزنامه‌نگار به سال ۱۳۵۰ تأسیس یافت و تردیدی نیست که انتشار کتاب زنان روزنامه‌نگار، واندیشمند ایران نوشته پری شیخ‌الاسلامی در سرعت توسعه و تشکل آن مؤثر افتاد. هدف انجمن زنان روزنامه‌نگار ایران، «حمایت از حقوق بانوان روزنامه‌نگار» بود و دو نوع عضو داشت: دائمی و وابسته. تعداد اعضای آن در دهه ۵۰ به ۳۸ عضو دائمی و ۵۰ عضو وابسته رسید. جنبه‌های تبلیغاتی این انجمن، آرام ولی مطمئن به شمار می‌رفت.

انجمن مطبوعات ایران

نخستین انجمن مطبوعات ایران، در نیمه اول دهه ۲۰ در تهران تشکیل یافت و به رسمیت شناخته شد. مدیران پنج روزنامه و دو مجله یعنی اطلاعات، ایران، ستاره، پیکار روز، نبرد، امید و سخن مؤسسان آن به شمار می‌روند.

کوشش در تشکل مطبوعات، از جمله هدفهای آن اعلام شد و پس از مدت کوتاهی به سازمان بین‌المللی مطبوعات پیوست. مقر آن محل تشکیل مصاحبه‌های رسمی مطبوعاتی و رادیویی و همچنین تجمع و ملاقات مدیران روزنامه‌نویسان و خبرنگاران مطبوعات و خبرگزاری‌های خارجی بود.

این انجمن مطبوعاتی، مدت زیادی روی پا نایستاد، چرا که به سبب اختلاف نظرهای مدیران در جبهه‌گیری‌های سیاسی و به ویژه فضای سیاسی-اجتماعی روز رفته رفته تعطیل شد.

انجمن مطبوعات ایران

به دنبال تقریباً یک دهه فترت تشکیلاتی، این انجمن به سال ۱۳۳۹ تأسیس شد و گرایش صاحبان امتیاز و مدیران جراید و مجلات به آن قابل ملاحظه بود.

ریاست هیئت مدیره در دوره اول با مدیر روزنامه اطلاعات و مدیریت عامل با مدیر مجله روشنفکر بود. در دوره دوم، مدیر مجله خواندنیها به ریاست هیئت مدیره رسید و چون دارای سلیقه و عقیده‌های خاص بود، عده‌ای از اعضای انجمن کناره‌گیری کردند. در دوره سوم ریاست هیئت مدیره به مدیر سالمند روزنامه کوشش رسید ولی کوشش او در احیای انجمن به جایی نرسید و این تأسیس مطبوعاتی نیز خود به خود «ناپدید» شد. رک: کانون روزنامه‌نگاران ایران.

باشگاه مطبوعات ایران

این باشگاه یکی از واحدهای تشکیلاتی مطبوعات است که به سال ۱۳۴۷ تشکیل شد و همان گونه که از نامش برمی‌آید، بیشتر جنبه تشریفاتی داشت و محل برپایی مصاحبه‌های مطبوعاتی و رادیویی مقامات روز، ملاقات مدیران خبرنگاران داخلی و خارجی و همچنین دیدار دیگران با روزنامه‌نویسان بود.

باشگاه در نیمه اول دهه ۵۰ به حزب ایران‌نویس متمایل شد. اعضای آن را ۸۰ نفر صاحب امتیاز مطبوعات شهرستانی بودند.

باشگاه به تدریج به صورت مرکز فعالیت حوزه‌ها و مطبوعات وابسته به حزب یاد شده درآمد. هیئت مدیره شرکت تعاونی روزنامه‌نگاران ایران نیز برای انجام امور خود از همین باشگاه استفاده می‌کرد. رک: شرکت تعاونی روزنامه‌نگاران ایران.

جامعه روزنامه‌نگاران ملی

این عنوان برخلاف مفهوم آن، متعلق به یک جمعیت یا گروهی نیست، بلکه عنوان یک هفته نامه سیاسی-اجتماعی در سالهای ۱۳۳۱/۳۲ در تهران است که صحبت درباره آن از حوصله این مقاله خارج است. در آن زمان شایع بود که چند روزنامه‌نگار می‌خواستند با استفاده از عنوان نشریه، جمعیتی هم تشکیل دهند. ولی نمی‌دانم تشکیل شد یا نه.

جبهه آزادی

در نیمه اول دهه ۲۰، دو دسته بندی سیاسی-مطبوعاتی در تهران برپا شد که یکی جبهه آزادی نام داشت و دیگری جبهه استقلال. اولی گروه دست چپی تلقی می‌شد و دومی گروه دست راستی. جبهه استقلال تعداد اعضای ثابت و هوادار خود را به رقمی نزدیک به ۳۰ رساند ولی جبهه آزادی علی‌رغم عضو کمتر، صاحب نفوذ بیشتر بود و حزب توده ایران و گروه‌های چپ، هوادار آن به شمار می‌رفتند.

جبهه استقلال

رک: ردیف بالا، همچنین رساله‌الاول ساتن وابسته اسبق مطبوعاتی سفارت انگلیس در تهران که به سال ۱۹۶۸ م. در مجله موسسه انگلیسی مطالعات ایرانی به زبان انگلیسی به چاپ رسیده و اشارات وی در کتاب مطبوعات ایران از شهریور ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۶ نوشته دکتر حسین ابوترابیان آمده است.

جبهه روزنامه‌نگاران مبارز راه‌آهن

اشتباه نخواهد بود اگر تشکیلات راه‌آهن دولتی را در سالهای ۱۳۲۰/۳۲ یک واحد سیاسی تلقی کنیم. چرا که احزاب و مطبوعات ارگان آنها سعی می‌کردند با راه انداختن میتینگ، راهپیمایی، تظاهرات و فعالیت‌های سیاسی کارگران آن، از مؤسسه راه‌آهن استفاده کنند. جبهه روزنامه‌نگاران مبارز راه‌آهن یک هفته نامه سیاسی-اجتماعی بود که با همت چند روزنامه‌نویس به سال ۱۳۳۱ انتشار می‌یافت و نویسندگان آن، نام گروه کوچک خود را به این نشریه ستری داده بودند.

جبهه مطبوعات اصفهان

یکی از قدیمی‌ترین تشکلهای مطبوعاتی طی پنجاه سال اخیر، جبهه مطبوعات اصفهان است که حدود سال ۱۳۲۰ توسط چند نفر از مدیران جراید اصفهان اعلام وجود کرد. تا مدت پنج سال هم اینجا و آنجا از آن نام برده می‌شد، ولی چون فعالیت چشمگیری نداشت و به قول معروف اسمش دهان پرکن بود، بین سالهای ۱۳۲۵/۲۶ از هم پاشید. رک: مجمع نامه‌نگاران اصفهان

جبهه مطبوعات ضد دیکتاتوری

این جبهه متشکل از گروهی از مدیران روزنامه‌های متمایل به چپ تهران بود. چند نویسنده مطبوعات دست راستی نیز در جمع آنها دیده می‌شد. قدرت جبهه به تدریج افزایش یافت، تا سال ۱۳۲۷ که از هر حیث قابل ملاحظه بود. اعلامیه این جبهه در تابستان همان سال به سبب توقیف ده روزنامه به هنگام کابینه نخستوزیر عبدالحسین هژیر، ایجاد تشنج کرد و واکنشهای متقابلی را از طرف دولت سبب شد. دوران فعالیت جبهه مطبوعات ضد دیکتاتوری محدود بود و برخلاف انتظار زود خوابید. رک: سندیکای مطبوعات ایران.

جبهه مطبوعات مبارز ملی

این جبهه، از گروه‌های مدیران چند نشریه بود که در سالهای آخر دهه ۲۰ در تهران تشکیل شد و سرنوشته همانند چند دسته‌بندی دیگر مطبوعاتی پیدا کرد و خود به خود از هم پاشید.

جبهه مطبوعات متحد ایران

در دهه ۳۰، دو جبهه مطبوعاتی متشکل از مدیران تعداد زیادی از روزنامه‌ها و مجلات یکی بعد از دیگری در تهران تشکیل شد که یکی جبهه مطبوعات متحد نام داشت و دیگری جبهه مطبوعات متفق. هر دو این جبهه‌ها جنبه صنفی داشتند و تعداد اعضای هر یک به نسبت کل نشریاتی که در پایتخت انتشار می‌یافت، کم نبود. رقابت این دو جبهه در تشکیل جلسات و مصاحبه‌های مطبوعاتی قابل ملاحظه می‌نمود و جالب آن که روزنامه‌های عضو وظیفه داشتند عضویت خود را در سر لوحه و یا جای مناسبی در صفحات نشریه منعکس کنند. در این مقاله کوتاه، از ذکر نام تمام آنها معذورم، ولی در کتاب شناسنامه مطبوعات ایران آورده‌ام. عمر این دو جبهه از سایر واحدهای مطبوعاتی که قبلاً مدیران تشکیل داده بودند، به مراتب بیشتر بود.

